

Várszegi György :

NAPSÜTÉS BEN

Hogyan is kérdezte a múltkor? Hogy nem mondanám-e el az életem történetét . . . Azt, hogy tulajdonképpen miért is lettem bányász? Hát ne higgye, hogy valami különös történetet fog hallani tőlem . . . Tucatjával élnek itt hozzám hasonló emberek. De ha akarja, elmondom. Nem baj, hogy ide ültünk a napra? Én nagyon szeretem a napfényt. Akár perzselő forráságban is elsütkérezgetek. Különösen mióta bányász vagyok.

Itt a munkásszálló előtt, a szép virágos helyen különösen szívesen üldögélek. Nézze csak azokat a rózsákat! Nem dicsekvésből mondom, de azokat én ültettem. Meg a dáliákat is . . . Ugye szépek? Nem mondom, eleinte sokat ugrattak engem itt a környéken a virágok miatt. Mimózának, meg effélének nevezgettek. Mert látta volna, mi volt itt azelőtt . . . Fejünk is alig látszott ki évekig a téglatormelékből. Hanem azért lassan megszokták a virágot. Az idén már velem együtt csinálták a parkosítást a szálló körül, persze csak az öregebbje . . . A gondnok is annyira rámkapott már, hogy ha valami kertészkedésről, csinosítgatásról van szó, mindig engem ránt elő: „No csak, Szekeres! Magának úgysis ez volt a mestersége . . .” Pedig ha tudnák . . . volt is nekem kedvem meg időm valamikor a virágokhoz! Életemet hajnaltól naplementéig a kubikgödörben töltöttem . . .

— Merthogy régi kubikus családból származom, — hogy a legelején kezdjem. A becsületes nevem Szekeres Mátyás, de a szállóban, no meg a bányában is csak „kis Szökeres”-nek neveznek, egyrészt a termetem, másrészt a beszédem miatt. Mert Szeged környéki vagyok én, nehezen váltott át a nyelvem az itteni beszédre. De hát hat esztendő hosszú idő . . . Azért néha még most is szögediesen beszélek, ha megtevedek. Nem vette észre rajtam?

— Szekeres Antalnak hívták az apámat, Hajlotthátú, ösztövéer kis ember volt. Menése még vasárnap is olyan, mintha talicskát toltá volna. Dehát toltá is szegény még vasárnap is, mert kilencen voltunk testvérek és már az is nagy újság volt, ha néhanapján kenyérral jóllakhattunk. Én, mint a legidősebb fiúgyerek, mióta az eszemet tudom, dolgozom. Alig látszottam ki a földből, amikor már az uradalom libáit őriztem. Ezt nem panaszképpen mondom, mert igen szerettem a libapásztorságot. A

kukoricamorzsolás télvíz idején az uradalmi magtárban már nem volt annira a kedvemre való. Télen jobban szerettem iskolába járni, s ha csak tehettem, el is jártam. Így végeztem el három osztályt, de a negyedikre már nem kerülhettem sor! Édesapám egy szép napon — tíz éves körül voltam akkor — így szólt anyámhoz: „Reggel a fiút is magammal viszem. El van intézve a munkavezetővel.” Így aztán másnap már két személy részére tarisznyált az anyám. Abban az esztendőben, úgy emlékszem, vasútépítésnél dolgoztunk. Nekem eleinte arany sorom volt, mert kutya forró nyár volt és naphosszat csak a vizet kellett, hogy hordjam a kubikosoknak. Pedig ha visszaemlékszem, jó három kilométeres távolságból húztam a kannákat egy ócska kordén, dehát tetszett a mesterség, mert az artézi kútnál, ahonnan a vizet hordtam, várakozás közben mindig el lehetett tere-ferélni a falusiakkal. Később amint jobban izmosodni kezdtem, befellegzett számomra a jó világnak. Én magam is földmunkás lettem. Még tizenegyedik évemet sem töltöttem be, amikor egy reggel a szállásunkon heves szóváltásra ébredem: „A gyerek is elvégez annyit, mint akár melyikünk, hát miért nem fizeti azzal a bérrrel?” — pattogta apám. „Mert a gyerek mégis csak gyerek” — hallottam a munkavezető hangját — „Különben is örüljön, hogy felvették, akkor amikor naponta tízen is ajánlkoznak!”

Később azért csak megegyeztek olyanformán, hogy egyiküknek se lett igaza, de én mégis többet kaptam valamicskével. Ekkor döbbsentem rá először, hogy a munkának, amit addig játékosan, szinte félvállról vettem, súlya és értéke van. S attól kezdve nem vettem játéknak a munkát. Apám is megneszelhetett valamit a bennem végbemenő változásról, mert egy este, lefekvés előtt, sűrű fejszóválások közepette így szólt hozzám: „A munka bizony nem tréfadolog, fiam. Ez az egy nem tréfadolog a világon. Hát úgy intézd, hogy dolgaid szénája mindig rendben legyen. Ha egy reggel nem nyitod ki többé a szemed, akkor se kelljen semmit keresni utánnad! Akkor leszel ember, fiam . . .” Meg is szívletem apámnak ezt a tanítását. Én sohasem kezdek addig másba, míg az előzőt rendesen be nem fejeztem. Apám is rendet és becsületet hagyott rám. Akkor, amikor a fagyott márciusi föld ráomlott, s csak félórás erőfeszítéssel tudtuk napvilágra hozni, már alig volt benne élet. Elerőtlenedő kezével a deszkabódé felé intett, ahová a földmunkások szerszámaikat rakták s csak ennyit susogott: „A holmijaim . . .”

— Meg is találtam a szerszámaikat a legnagyobb rendben. Az ásójáról meg a lapátjáról még a földet is lekapargatta előző este, pedig csúf, szívós sárga agyag volt, amiben dolgoztunk akkor. Apámat is abba temették, szegényt. Hazavinni? Honnan lett volna arra pénzünk? Vagy százötven kilométernyire voltunk akkor távol, haza csak havonként látogattunk. A kis ládikájában — emlékszem — még egy kis szeletke papírra az is fel volt jegyezve, hogy azon a héten mit költöttünk élelemre. Tizenöt éves voltam akkor, 1943. márciusát írtuk. De keserves idők következtek ezután rám! Ha négy kezem termett volna a munkára, az is kevés lett volna, hogy anyámat meg a testvéreimet eltartsam. Keveset láttam én akkor az élet szebbik feléből, elvtárs! Építettem én repülőteret, autótutat, hidat, vasúti töltést, meg ki győzné felsorolni, mit s mit nem. Ha az a föld egykupaiba lenne hordva, amit én megmozgattam már.

A felszabadulás után anyám munkához jutott, a testvéreim is nőni kezdtek: könnyebb lett az életünk. Az ötvenes évek elején az egyik jóbarátom rábeszélte, hogy próbáljunk Pesten elhelyezkedni. Nehezen hajlottam a szóra, mert idegenkedtem a nekem szokatlan városi élettől. De amennyire idegenkedtem, annyira bele szoktam. Egy építőipari vállalatnál kaptunk munkát, mint fogatosok. Jó dolgunk volt, pénz is szépen keresgettük. Csak hát az ember mindig olyankor követ el ostobaságot, amikor jól megy a sora . . . A pesti élet engem is megszedített. Rákaptam az italtra, kártyára, éjszakázásra. Ami azelőtt soha sem fordult elő velem: több ízben ittasan állítottam be a munkahelyemre is. Vezetőim eleinte túrték a viselkedésemet, mert hiszen a munkám ellen soha sem volt még senkinek kifogása . . . Foglalkoztak velem, lelkemre beszéltek. A munkásszálláson is kértek, változtassak magatartásomon. De hát lehetett beszélni velem? Csakhamar tudomásomra hozták, hogy ajánlatos lenne magamtól megválni az üzemtől, még mielőtt fegyelmi úton elbocsájtanának. Az ügyet vállrandítással intéztem el. Munkáshiány volt: az építőipar állandóan felvételt hirdetett. S azontúl is nagyon bíztam két kezem munkájában, mely ezidáig még sohasem hagyott cserben. Csakhogy akkor már annyira beleszoktam a csavargásba, hogy a világ is szűk lett volna számomra. Az új helyemen is csak hónapokig húztam meg magam. Sorra jártam a vidéki városokat: dolgoztam Debrecenben, Szolnokon, Tiszapalkonyán s még Dunapentelén is.

— 1957. év őszén egy régi pajtásommal találkoztam, aki elmondta, hogy a nőgrádi szénmedencéhez került, már másfél éve ott dolgozik és igen elégedett a munkájával. Nem lenne-e kedvem vele tartani? Akkoriban úgyszólván könnyen gondolkodtam, egyből belecsaptam a barátom tenyerébe. Bánya? Ha már ennyi helyen dolgoztam, miért ne próbálnék ott is szerencsét? Így kerültem aztán erre a helyre, így lett belőlem bányász. Hanem az, hogy hogyan is maradt belőlem bányász, az már furább história.

X

— A bányához — számításaimmal ellentétben — nem is olyan könnyű dolog volt bejutnom. Az igazgató sokáig forgatta a munkakönyvemet Szemmel láthatólag nem nyerte meg a tetszését.

— Barátom, — mondta — más ember a sétányon nem járkal annyit, mint maga egyik vállalatától a másikig. Miféle fiatalember maga, hogy ennyire félvállról veszi a munkát? Azt hiszi, szívesen dolgozik valaki olyan emberrel, aki csak meggondolgo és odébb áll?

Ezek a szavak szíven ütöttek. Ezek az apám szavai voltak. Megigérttem, hogy becsülettel fogok dolgozni, csak vegyenek fel. Hát elküldtek orvosi vizsgálatra, felvettek és beosztottak földalatti munkára, csillésnek.

A nehezebb napok most következtek. Amikor első műszakra repített a kas a föld mélye felé, úgy éreztem, jóvátehetetlenül elhibáztam az életemet, amikor bányásznak szegődtem. Amint a kasból kiszálltam, fejem szédült, rosszsullét környé-

kezett. Szemeim sehogyan sem akartak hozzáigazodni a lámpák reszkető fényéhez. Fejemet is minduntalan bevertem hol ide, hol oda, pedig nem is vagyok nagytermetű. Hát még amikor a sűrített levegővel működő szállítóvitlak süvítő, jajveszékelő hangját meghallottam! A lábam önkéntelenül is menekülésre rándult minduntalan.

— No mi az, szögedi gyerek? — nevetett rám az aknász. — Talán nem tetszik a bánya?

Tetszik a fenének, gondoltam s csak az volt minden vágyam, hogy még az egyszer élve kijussak onnan, aztán be sem teszem a lábam többé. Pedig a csatlósok, akik mellé tanulni beosztottak, nagyon barátságosak voltak hozzám. Sorra megmutattak mindent: elmagyarázták, hogyan kell közlekedni ereszkében, siklóban. Megtanítottak a jelzésekre, a szállítás szabályaira. Nem messzire tőlünk volt egy fejtési munkahely. Annak a munkahelynek a csapatvezetője — kis, hajlotthatú, sovány öreg, szinte apámra emlékeztetett — különösen nagy türelemmel volt irántam. Amikor egy-egy teli csillével kijöttek a munkahelyről, mindig volt bátorító, jó szava hozzám.

— No, Szökeres — hunyorított rám tréfálkozva. — Két hét múlva olyan bányász leszel, mint a pinyt!

Dehát volt is akkor nekem kedvem tréfálkozni . . . A csillék fordítását, a szállítókötéltre való fel- és lekapcsolását könnyűszerrel megtanultam. Hiszen a kezem bármilyen munkára ráállt világéletemben. Hanem a furcsa, szokatlan környezet . . . Lehet, hogy ki fog nevetni, mint ahogy én is sokszor mosolygok most már rajta, de én kimondhatatlanul féltem. Mert dolgoztam én már sok mindenfélét azidáig, nem volt az a gyökeres, köves föld, ami ne engedelmeskedett volna az én csákánynomnak. Csakhát más a földmunka kívül, barátságos napfény mellett, meg belül, a föld gyomrában is más. Elég az hozzá, alig vártam, hogy az első műszakom leteljen. Mondtam is délután a cimborámnak a munkásszálláson, hogy nekem ebből elég volt, azt már látom, hogy belőlem nem lesz bányász. Azt hiszi, pártomat fogta? Kinevetett és elmondta, hogy első napokban ő is ugyanúgy volt, mint én. A végén még gyávának és élehetetlennek is nevezett, majdhogyan össze nem marakodtunk.

Másnap reggel azért pontosan jelentkeztem a munkahelyemen. Gondoltam, egye meg a fene, még megpróbálkozom, szemrehányás ne érjen. Így aztán letöltöttem a második műszakot is. Ahogy a napok teltek-múltak fölöttem, valóban kezdtem megszokni a bánya belsejét. A munkatársaimnak is kezére dolgoztam: megszerettek és szívesen dolgoztok velem. Úgy hitték, beleszoktam teljesen a bányászkodásba, hogy gyökeret eresztett a talpam. Hej, pedig magamban csak azon elmélkedtem, hogy az első adandó alkalmat megragadom és meglépek innen!

X

— Látja ezt a forradást a bal karomon? Nohát ennek köszönhetem én, hogy végtére mégiscsak bányász maradtam. Úgy történt a dolog, hogy az öreg Gordosnak, annak a kis sovány csapatvezetőnek az egyik csillése beteget jelentett. Gyülekezéskor odajön hozzám az öreg és azt mondja:

— No, te szögedi gyerek, elkértelek az aknásztól. Van kedved szenet lapátolni?

Hogyne lett volna kedvem szenet lapátolni. Hiszen gyermekkorom óta jóbarát-ságban éltem én a lapáttal. Gordos munkahelyére meg különösen szívesen mentem, mert kezdettől fogva kedveltem tréfálkozni, mókás természetét.

Kis alacsony kamrafejtés volt a munkahelyünk, szinte a csille is alig fért el benne. No, de rajtam aztán nem fogott ki az alacsonyság. Palival, egy vidéki fiúval, aki szintén csillés volt, letérdeltünk a csille mellé, s úgy rakodtunk, hogy az öreg a szénfalból alig győzte túrni a szenet. „Lassabban, ördögök!” — kiáltotta néha felénk. — „Nem akarlak a sikta végén a hátamon cipelni kifelé benneteket!” — De persze ő is rákapcsolt a munkára. Azzal a hitvány, csontos karjaival úgy tud dolgozni még most is, hogy csillés legyen a talpán, aki ezt a kis vénembert meggyőzi üres csillével.

Nem is volt még dél, amikor elszállítottuk a szénkészletet a munkahelyről. Az öreggel nekiláttunk befurkálni a lyukakat, hogy újra meglőjjük a szénfalat. Gordos közben elmagyarázta a fúrás csínját-bínját, hogy hogyan kell telepíteni a fúrólukákat, hogy a robbantás a leghatásosabb legyen. De arra is kitanított, hogy a bányamunkánál nem a gyorsaság, hanem az óvatosság és a biztonság az első. Tőle tanultam meg, hogy az erőmmel mindig olyan beosztással éljek, hogy másnapra is maradjon belőle.

Amikor végeztünk a fúrással, a csapatvezető a másik csillést elszalasztotta a lőmesterért, mi pedig a fojtás készítéséhez láttunk. Kimentünk a szerszámosládához, hogy az agyagfojtást meggyúrjuk, amikor visszamentem egy szerszámért a fejtésbe. Akkor történt a baj. Még a fejtés közepéig sem érttem, akkorát durrant fölöttem a tető, hogy majd összeestem ijedtemben. Abban a pillanatban omlani, szakadni kezdett minden. — Hé! — ordította kintről Gordos. — Ugorj ki onnan! — Csakhogy én ijedtemben megzavarodtam és nem kifelé, hanem befelé ugrottam a fejtés belsejébe, a szénfal felé. Magam sem tudom már pontosan, mi történt azután. Recsegés, ropogás, aztán éreztem, hogy valami óriási erő félrelök, rámnehezedik, hogy moccanni, lélegezni sem tudok. Elvesztettem az eszméletemet.

X

— Teljes három óra hosszat feküdtem az omlás alatt. Amikor visszanyertem az eszméletemet, emberi hangokat hallottam felém szűrődni. Az első emberi hang, melyet értelmem felfogott, a bányamester hangja volt: — „Attól tartok, hogy befellegzett neki. Ha élne, legalább kopogtatna.” — „De a hét irgalmát!,” — hallottam Gordos hangját — „Úgy láttam, hogy a kalitkaácsolatok alá ugrott. Akkor pedig kikaparjuk a tiz körmünkkel is!”

Hat esztendő múltán nehéz számon adni azoknak a perceknek, pillanatoknak a történetéről. De sem azelőtt, sem azután nem találkoztam össze annyira a félelemmel, mint akkor. Kiáltani akartam, de csak valami elfuló, vinnyogó hang jött ki a számon.

— Tarts ki! — kiáltotta Gordos, mennydörgő hangján. — Ne félj, kikaparunk onnan!

— Élek, ne hagyjanak itt pusztulni!

Azt, hogy milyen erőfeszítéseket tettek értem, magam is csak elbeszélésekből ismerem, mert közben újra elvesztettem az eszméletemet. A szüntelenül omló homokban, a megnyílt, halálos veszélyt rejtő tetőzet alatt több mázsás követet mozgattak meg, hogy kimentsenek. Amikor végre valamennyire kibontottak, a bal kezemet sehogyan sem tudták kiszabadítani. A pillanatok drágák voltak, bármikor újabb omlás következhetett be, nem lehetett kockáztani: úgy határoztak, hogy levágják a bal karomat, megmentésem érdekében. Akkor ugrott be az öreg Gordos mellém és élete kockáztatásával megmentette a karomat.

— Hát így volt . . . Nézze csak: ezzel a forradással megúsztam a kartörést. Ugyanúgy tudok dolgozni vele, mint azelőtt. Persze, most hitetlenkedni fog, ha azt mondom, hogy ezek után gyökeresedett meg bennem az a szándék, hogy bányász maradjak. Pedig így volt . . . Láttá volna, a kórházban mennyien látogattak! A telefon állandóan csengett, a szállóból is folyton érdeklődtek irántam.

Itt tapasztaltam legelőször azt, amit azóta már számtalanszor, hogy bajában is, örömeiben is, mint kézen az öt ujj, összetart a bányász. Mikor aztán a kórházból kikerültem és Gordos félig mókásan, félig komolyan megkérdezte:

— No, szögedi, most aztán végleg elment a kedved a bányától, mi? — már én is jókedvvel és igaz szívvel felelhettem:

— El a fenét. A maga csapatában szeretnék dolgozni ezután.

Igy kerültem aztán az öreg Gordos csapatába. Jó kis csapat, ezt nem dicsekvésből mondom. Egy évvel ezelőtt nyertük el a szocialista brigád oklevelet. A brigád minden tagja tele van már aggatva érmekkel, plecsnikkel, kitüntetésekkel. Én magam is vágár vagyok már, majdnem három esztendeje.

— Az idén harminckét esztendőös leszek. Elég sokat macerálnak innen is, onnan is: „Ideje lenne már, hogy megnősülj!” Hát lehet, hogy erre is sor kerül hamarosan! Sokszor elgondolom, hogy bizony, jó is lenne egy szépen berendezett kis otthon, egy ügyes asszonykával. Persze, anyámat is elhoznám, hogy ne édegeljen egy-magában.

Dehát egyelőre jól érzem magam itt a munkásszállóban. Ha nem restelli, egyszer nézzen körül a szobákban. A minap festették őket. Nem mintha piszkosak lettek volna, de mivel az új bútorokhoz új festés is jár. Ha a társalgóban körülnéz, megláthatja a szőnyegeinket. Hát álmodhatott volna valaha az ember arról, hogy parkettás, szőnyeges szobában pihenhet munka után?

Én a társalgóban leginkább a televíziót kedvelem. Mióta televíziónk van, alig járok el a szállóból. Néha azért kiruccanunk, táncolgatunk és iszogatunk is módjával. Hiába, ez hozzátartozik a fiatalsághoz. De legtöbbször lefoglalnak a könyvek, mert — már szegyen ide, szegyen oda — az általános iskola hatodik osztályát végzem. Igaz nem magamtól iratkoztam be az iskolába. A párttitkár vett rá: a'

csapat majd minden tagját rászedte a tanulásra. Még Gordost is macerálta, de ő nem állt kötélnek. „Vén zsákba már semmi se fér!” — mondogatta. Jövőre már nyugdíjba készül . . .

Hát látja, így éldegélek. Ezelőtt hat évvel, amikor ide kerültem, még a ruhámat sem hoztam magammal, annyira nem hittem benne, hogy meg fogok honosodni.

Anyám küldte utánam a cók-mókomat. Ez a város itt körülöttünk szinte velünk együtt nőtt, velünk együtt alakult. Soha se felejttem el, hogy amikor idejöttem kukoricás volt a kultúrház helyén . . . Ezért, ha erre a városra nézek, egy kicsit magamat is látom benne. Nálam sem ment minden simán, küzdelem nélkül. Javítani, alakítani kellett ezen is, azon is.

De végül is azzá lettem, amé vagyok: bányásszá. Megszerettem a foglalkozásomat és érzem, hogy szoros hűség köt ehhez a helyhez.

Idáig szólna az én életem története. Nem nagy történet, hiszen az elején megmondtam, hogy nem fog különös dolgokat hallani tőlem. Meg aztán mit is mesélhet egy harminckét éves ember?

— No, jól átsütött bennünket a nap. Talán meg se érte, hogy itt pörkölődött velem, ezen a padon. És mondja csak valóban szándékában van megírni, amit elmondtam magának? Csak aztán nehogy valami nagy históriát kanyarítson belőle. Mert azt nem szeretném . . .